

93884412-9	04/2025	מקור ראשון - שבת	עמוד 16	1/2	25.84x32.55
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונות - 80790					

טקס הביכורים בקיבוץ שריד, 2024 צילום: יוסי זמיר, פלאש 90

גלגולי התקווה

השינויים שנעשו בנוסח ההמנון הלאומי מבטאים את התמורות שחלו בתנועה הציונית, שהלכה ואימצה קו חילוני מוקצן. כפי שחזה הראי"ה קוק, הפרידה מהדת מביאה לנטישת הלאומיות / **אברהם וסרמן**

מראשית דרכה הייתה לתנועה הלאומית היהודית-חילונית בעיה עם הגדרת היחס שבין הלאום והדת. הדברים המיוחסים להרצל שלפיהם "הציונות דבר אין לה עם הדת", הבהירו כי מדובר בהפרדה בין הלאום והדת (גם אם הרצל לא אמר מילים אלה ממש אלא משהו דומה, על כל פנים כך היה ברור לרב קוק שציטט אימרה זו פעמים רבות מאוד באגרותיו לאורך שנים, כמו גם לרבים אחרים). תפיסה זו התאימה באותה עת להלך הרוח האירופי של הפרדת הדת מהמדינה. לא ייפלא אפוא להיווכח בשינוי המהותי שעבר ההמנון הלאומי שלנו, מהגרסה המקורית של נפ" תלי הרץ אימבר, בסגנונו המסורתי והרווי הרמזי תורה ואמונה. להלן שני הבתים הראשונים בנוסח המקורי, שחיבורו הסתיים כ-15 שנה לפני הקונגרס הציוני הראשון.

פֶּל עוֹד בְּלִבְבֵּנוּ פְּנִימָה / נֶפֶשׁ יְהוּדִי הוֹמָיָה / וּלְפָאֲתֵי
מִזְרַח קְדִימָה / עֵינֵינוּ לְצִיּוֹן צוֹפִיָּה / עוֹד לֹא אָבִדָּה
תְּקִינָתֵנוּ / תְּתִקְנֶה תְּנוּשָׁתָהּ: / לְשׁוֹב לְאַרְץ אֲבוֹתֵינוּ, /
לְעִיר בְּהָ דָּוִד חֲנָה.

בהמשך השיר מוזכרים רכבות מבני עמנו ההולי- כים על קברי אבות, עין דומעת על חורבן המקי- דש, מנהג תיקון חצות, תקווה ותפילה לרחמי האל- וישועתו. ראוי להדגיש כי שם שמים מופיע בשיר במפורש כמה פעמים. אין בכך פלא, שכן אימבר למד תורה בילדותו ונחשב לעילוי בנערותו; ואף

שבשנות בחרותו כבר שינה דרכו, הרי לחלוחית של בית אבא עדיין פיעמה בו. ואולם במהלך השנים נעשו בשיר שינויים רבים. הבתים שבהם מוזכר שם שמיים וביטויים של קדושה הושמטו. את "מכת המחץ" הנחית ד"ר יהודה לייב מטמון, מייסד גימנסיה הרצליה וחילוני מובהק בהשקפתו. המשפט "לשוב לארץ אבותינו, לעיר בה דוד חנה" הוחלף ב"להיות עם תפשי בארצנו, ארץ ציון וירושלים". יש לשים לב כי החלפת "ארץ אבותינו" ב"ארצנו" מבטאת נתק מהדורות הקודמים. על נתק זה, שהובילה הציונות החילונית, הצביע הראי"ה קוק בכאב במקומות רבים, וכלשונו באיגרת לרב מימון שנשלחה כחצי שנה לאחר הצהרת בלפור: ודור חי יקום ויאמר בגאון: השלכתי את כל סבל הירושה ולאום אירופאי חדש נוצרתי. והאמרה הזאת מלאתי צחנת רקבון, היא עולה מכל התכונה העכ- שוית, בארץ ובחו"ל. אוי לנו כי שודדנו (אגרות ראיה ג, תתקה).

איה דם הנפש

הראי"ה הביע פעמים רבות את ביקורתו החריפה על הגימנסיה, שהייתה חוד החנית למפעל ריקון הדור הצעיר מהדת. במענה לשואל מחו"ל שבדק אפשרות לשלוח את בנו ללימודים במוסד, השיב:

הגמנסיה לפי מצבה כעת, אין לנו בה שום עסק. היא עוקרת בידיים את שורש האמונה ומכבה את זיק אש דת קודש שבלב חניכיה. ניסיון עושה בזה הלאומיות הקרועה מעל הקדושה הישראלית, עם נשמותיהם של בני עמנו, לראות איך מתגדלת לאומיות כופרת. אבל אנו יודעים מראש לפתור, שהניסיון לא יצלה. זהו פשוט בחירת אלוהים חדשים (איגרת שסג, יפו תרע"א; 1911).

הראי"ה חזה כי ניסיון זה לא יצלה, ואכן התב- רר במהלך השנים – וביתר שאת במלחמה הנוכחית – כי ריקון הדת גורם לנטישת הלאום. הצד השני והמוצלח יותר של אותה מטבע הוא כי המעוניינים לדבוק בלאום הולכים ומכירים בכך שאין אפשרות לנתק אותו מן הדת, גם אם אינם מקיימים קלה כחמורה.

יתרה מכך: באותם ימים הביטוי "חופשי" בא כניגוד ל"חרדי", כשם ש"חילוני" משמש כיום כהפך ל"דתי". אפשר אומנם להסביר כי מילה זו באה לבטא חופש מעול זרים, אך משמעותה העי- ממית ברורה, ולא פלא שיהודים דתיים רבים אינם מרגישים בנוח לשיר נוסח זה. נוכח כל זאת מובן מדוע באירועים רבים במגזר הדתי-לאומי רגילים לשיר לאחר "התקווה" את "אני מאמין". ההמנון הלאומי אינו מספק את הציבור השואף למשהו הרבה יותר נשגב ומהותי: ביאת המשיח.

הראי"ה עצמו חיבר את "שיר האמונה" ("לעד חיה בלבבנו"). שיר זה היה להמנונה הרשמי של תנועת דגל ירושלים שאותה הקים כאלטרנטיבה משלימה לציונות החילונית. תוכנו קרוב בחלקו ("עיר בה דוד חנה") לתוכן המקורי של אימבר, אך בעיקר, כהגדרת הראי"ה עצמו, "הוא כולל אהבת התורה והארץ ביחודא שלים, מופע מאהבת השי"ת אשר בקדושת נשמת ישראל". השיר הושר ברבים פעמים רבות, כבר בחיי הראי"ה, כ"בניגון התקווה", ולפעמים בניגון המוכר (שהוא של "הרנינו גוים עמו").

לא זו בלבד, הראי"ה ניתח את עומק ההכרה הלאומית-חילונית הרדיקלית, ולא חסך במילים קשות לתאר אותה: "הזיה הנגלית", "חומת סינים גסה לחופש הרוח", "גסות הכפירה בצורתה המני- וולת". על הכפירה הניצבת בקרמת האידיאולוגיה של זרם זה, כתב כי "כשוו נזקקת אל הלאומיות בוררת היא ממנה דוקא את חלקיה היותר רעים, העלולים לשחת את כל הוד שבצלם האדם הפרטי אשר נוכח אלהים דרכו". במילים אחרות, פשוטם גם וירוד. מכיוון שכך, הלאומיות פונה לחקות את הני- עשה בעמים אחרים, וכלשונו: "משרכת הלאומיות את דרכה ללקוט שעורים מגללי בהמתן של אומה שפלה". היא מקדשת את השפה והארץ כשהם מרוי- קנים מתוכנם המקורי, "וברוח קדור מלא זעם וחלי- תתנמר בחיצוניות של שפה שאינה מכרת את עוזה רוח קדשה, של ארץ שהיא מתכחשת לפליאות סגולותיה, של געגועים של סיגי סיגים שזרקה מהם כל יסוד מזין ומחיה".

הפער הבלתי ניתן לגישור בין הלאומיות היהודית המקורית ובין האופו שבו היא באה לידי ביטוי בתנועה הציונית החילונית, מדרדר אותה ברבות השנים. "לאומיות כזאת, כל מה שהיא יותר רוממה ונאצלת ביסודה, היא מתגננה יותר על מחי- זיקיה, ומאצלת עליהם מהזהמא של טומאות שרי- ליה. אין אמונה ואין דעת אלהים, אין הוד מוסר ואין גבורת רוח – ואיה דם-הנפש אשר תחיה בו?" (אורות, זרעונים, עמ' קלד).

יש להבהיר כי התנועה הציונית חילונית מודי- כבת ומגוונת, וחלקים ממנה בוודאי אינם נופלים תחת ההגדרות שנזכרו, אבל הרוח הכללית שנשבה במפרשי התנועה הציונית באותם ימים אכן הייתה כזו – לעומת הרוח ששררה בימי הרצל ואפילו נרי- המשך בעמ' 21 <<

הרב אברהם וסרמן
הוא רב קהילת
גבורת-מרדכי
גבעתיים

93884413-0	04/2025	מקור ראשון - שבת	עמוד 21	2/2	7.64x27.28
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

גלגולי התקווה

« המשך מעמ' 16

רדאו, שהייתה הרבה יותר מחוברת למסורת ולנושאי דגלה הרבנים.

התנגשות בלתי נמנעת

כמו במקרים אחרים, יש גם גורמים דתיים הנ' שטפים באופנה החילונית-קיצונית של הציבור ה"נאור" ובוחרים בהפרדה הזו בשם "טשטוש מאחד", "סובלנות" או סיבות אחרות. מאמצים את הסיסמה האירופית על הפרדת הדת מהמדינה, כאילו הייתה זו הלכה למשה מסיני. ממילא הפרהסיה היהודית אינה בעלת ערך עבורם, ומבחינתם יכולה השבת להתחלל ברחובותינו ועצי מולד בשדרות ערינו, כי זו רשות הרבים, ואין לה ערך דתי. את יום העצמאות יח' גנו לא בגלל הקמת המדינה ושיבת ציון, אלא בשל ההצלה מפוגרומים ושואה. את ה"מי שבך" למדינה יאמרו לפי הנוסח "שתהיה ראשית צמיחת גאולתנו" ולא כפי שקבעה הרבנות הראשית לישראל – אף היא מוסד שלא מכירים בחשיבותו ומשתדלים כל העת לנגוס בו עוד ועוד, תחת סיסמת "הפרטה" ו"שירותיות". בעצם, שוב הפרדת הדת מהמדינה.

ואולם, ההתנגשות בין הערכים בלתי נמנעת. כשהמדינה המופרדת מהדת תפלה לרעה שומרי שבת שלא יכולים לעבוד במוסדותיה לו אלה לא ישמרו שבת באופן מערכתי, יצטרך היחיד לבחור – פרנ' סה או מצוות. התוצאה במקרים רבים מדי היא לרעת הדת. אך בעיקר זהו אסון וחורבן לאומי של ריקון הלאום מהקודש, דבר שהוא עיוות גמור ו"בחירת א' לזהים חדשים" כדברי הראי"ה, "אלוהי החופש". אם המגמה שהחלה בגימנסיה הרצליה, ונמשכת ביתר קיצוניות כימים אלה באותו מוסד ודומיו בחינוך הממלכתי, תימשך עוד תקופה, יקומו לנו דורות שאינם יודעים מדוע הם כאן ומה הערך של היותנו "וילה בג'ונגל" או "אומת סטארטאפ" דוקא במ' זרח התיכון הרווי מלחמות וסכסוכים בלתי פוסקים. באחת: או שאנחנו "עם קדוש", או שאנחנו לא עם אלא ישראלים – כמו צ'רקסים, דרוזים וערבים – אלא שבי פרטיותנו אנו בני דת משה. זו לא רק בחירת אלוהים חדשים, זו התבוללות בסדר גודל לאומי. רק שהפעם משאת הנפש היא "לאום לבנטיני חדש נוצרתי" (לא הישג גדול מדי).

את העיוות הזה, שבא לידי ביטוי תמציתי ב"נאום השבטים", כביכול נולד כאן עם שמורכב מארבעה שב' טים, כשאחד מהם הוא ערבי, יש לתקן מיד. במלחמה הזו נוכחנו לראות שגם מי שגדל בערוגות החינוך המ' רוקן כמעט מיהדות, התחבר בהמוניו לציצית ולתפ' לין, לתפילות ולכותל. אם להשתמש במילות ההמנון, "עוד לא אבדה תקוותנו" גם לאחר קלקולי הפרוגרס במערכת החינוכית. אבל אין לסמוך על הנס. אם הפר' דת מהמדינה תמשיך במסלולה הנוכחי, לא בטוח לכמה אזרחים חילונים תהיה בכלל מוטיבציה להילחם במלחמה הבאה. את תופעת הירידה מהארץ, שכבר קיימת, אנו עלולים לחוות בהיקף אסוני. יש לתקן מיד את העיוותים הללו במערכות הממשלתיות, החינוכיות והציבוריות, ובעיקר בקרבנו פנימה בהכרתו של כל יחיד ויחיד. בנפשנו הדבר. ●

אברהם וטרמן